

# »Od rojstva do vojaške suknje«: k biografskim podatkom o Lojzetu Udetu st. (1896–1980)

**M i h a Š i m a c \***

1.01 Izvirni znanstveni članek  
UDK 929Ude L. st.

**Miha Šimac: »Od rojstva do vojaške suknje«: k biografskim podatkom o Lojzetu Udetu st. (1896–1980).** Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 88=53(2017), 2–3, str. 25–46

Prispevek osvetljuje prva leta Udetovega življenja, njegovo šolanje v Trziču in v Ljubljani, zaznamovano s prvo svetovno vojno in odhodom na fronto. To obdobje je bilo v biografskih zapisih in prispevkih doslej slabo predstavljeno.

**Ključne besede:** Lojze Ude, Trzič, Zavod sv. Stanislava, prva svetovna vojna, cesarska vojska

1.01 Original Scientific Article  
UDC 929Ude L. st.

**Miha Šimac: "From Birth to the Military Coat": on Lojze Ude senior (1896–1980) Biographic Data.** Review for History and Ethnography, Maribor 88=53(2017), 2–3, pp. 25–46

The treatise brings insight into Ude's first years, his schooling in Trzič and Ljubljana, which was characterised by World War I, and his departure for the front. This period was until now not presented in detail, not in biographic records, not in other papers.

**Key words:** Lojze Ude, Trzič, St. Stanislav's Institution, World War I, common army

---

\* Miha Šimac, asist. dr., Teološka fakulteta UL, Katedra za zgodovino Cerkve in patrologijo, Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI – 1001 Ljubljana, miha.simac@teof.uni-lj.si

Lojze Ude st. se je udejstvoval kot pravnik, publicist in zgodovinar, ki se je še posebej poglobljeno ukvarjal z narodnostnimi vprašanji, zlasti pa z vprašanjem Slovencev na Koroškem. Zanimivo pa je, da vse do danes o njem ni izšla temeljita biografija, ki bi predstavila njegovo viharno življenjsko pot in vlogo v slovenski družbi. Pričujoči prispevek tako skuša boljše osvetliti in predstaviti predvsem prva leta Udetovega življenja, njegovo šolanje v Tržiču in v Ljubljani, ki sta ga zaznamovala prva svetovna vojna in odhod na fronto. To obdobje je bilo v biografskih zapisih in prispevkih doslej dokaj slabo predstavljeno.

## DRUŽINA

V Križah št. 29 je 16. avgusta 1872 ugledal luč sveta Lojzetov oče Jernej Ude, sin Marije Ude.<sup>1</sup> Kot mladenič je bil lepe zunanosti in – kot je v tržiškem koncu navada – se ga je prijelo ime »Ta lep' Jernej.«<sup>2</sup>



Slika 1: Lojzetova starša (vir: iz arhiva gospe Minke Ude, por. Mrhar).

Ob neki večji slovesnosti, morda ob novi maši ali sveti birmi, se je Jernej znašel na kraju, kjer so fantje imeli navado streljati z možnarji in topiči in tako

<sup>1</sup> NŠAL, ŽA Križe, Krstna matična knjiga 1840–1892, str. 93, zap. št. 29.

<sup>2</sup> Pričevanje Lojzetovega sina, prof. dr. Lojzeta Udeta ml., z dne 20. 9. 2011.

naznanjati slovesnost. Ob tej priložnosti se je zgodila nesreča in mladi Jernej je bil huje ranjen v obraz. Odpeljali so ga v ljubljansko bolnišnico in tam je ostal na zdravljenju.<sup>3</sup> Po dokaj uspešnem okrevanju se je vrnil pod domači krov, le rahlo povešena ustnica mu je ostala za spomin na ta nesrečni dogodek. Kljub tej nezgodi pa se Jernej ni vdal in se je izučil za čevljarja. Pri 23. se je odločil, da si ustvari družino. Všeč mu je bila mlada vdova Marijana, roj. Perko. 27. januarja 1896 sta se v kriški farni cerkvi poročila.<sup>4</sup> Že 18. junija t. l. pa se je v Križah št. 41 (Pri Lešnikarju) zaslíšal otroški jok. Rodil se jima je sin in še istega dne so ga v kriški farni cerkvi krstili za Alojzija.<sup>5</sup>

Zdelo se je, da se je v mladi družini nasedla sreča, 12. maja 1897 jo je rojstvo hčerke Marijane še povečalo.<sup>6</sup> Toda nad družino so se že zgrinjali temni oblaki. Mlada mati ni bila videti zdrava. V letu 1898 je družino doletela nesreča, 4. maja je umrla komaj 8 dni stara hčerka Katarina. V mrliški matični knjigi je zapisano, da je Katarina umrla zaradi oslabelosti.<sup>7</sup> Niso se še posušile solze, ko je smrt čez nekaj tednov vnovič udarila. 27. junija t. l. je umrla Marijana Ude, žena Jerneja, gostača in čevljarja. Župnik je kot vzrok njene smrti v mrliško matično knjigo zapisal: jetika.<sup>8</sup> Jernej je tako v kratkem času ostal brez hčerke in žene, mali Lojze pa brez sestrice in matere. Lojze je v svoji biografiji zapisal, da je mati umrla v l. 1899, najbrž pa je v resnici to bilo leto, ko se je njegov oče Jernej skupaj z njim preselil v Tržič k materi in tam odprl svojo čevljarstvo delavnico. Sestro Marijano je med tem k sebi vzela teta Alenka Naglič s Pristave.<sup>9</sup>

## ČEZ ŠOLSKI PRAG ...

Kmalu je prišel čas, ko je mali Lojze moral oditi v šolo. Med 57 dečki, ki so v letu 1903 v Trziču prvič prestopili šolski prag, je bil tudi Lojze Ude.<sup>10</sup> Šola in predvsem knjige so ga očitno očarale: »Zelo rad sem bral, še posebej Jurčiča, Mohorjeve knjige in Sienkiewiczewe romane. Včasih sem glasno bral delavcem v naši domači čevljarstvo delavnici.«<sup>11</sup> Lojzetu učenje torej ni

<sup>3</sup> Pričevanje Jernejeve hčerke, Lojzetove polsestre, gospe Minke Ude, por. Mrhar, z dne 8. 9. 2011.

<sup>4</sup> NŠAL, ŽA Križe, Poročna matična knjiga 1836–1907, str. 69, zap. št. 1.

<sup>5</sup> NŠAL, ŽA Križe, Krstna matična knjiga – prepisi, l. 1896.

<sup>6</sup> NŠAL, ŽA Križe, Krstna matična knjiga – prepisi, l. 1897, zap. št. 20.

<sup>7</sup> NŠAL, ŽA Križe, Mrliška matična knjiga – prepisi, l. 1898, str. 42, zap. št. 24.

<sup>8</sup> NŠAL, ŽA Križe, Mrliška matična knjiga – prepisi, l. 1898, str. 45, zap. št. 34.

<sup>9</sup> Arhiv Slovenije, AS 1193 Lojze Ude, t.e. 2, ovoj 14: Vprašalna pola – življenjepis.

<sup>10</sup> *Letno poročilo ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Trziču za šol. leto 1902/1903*, Verlag der Schulleitung Neumarktl, 1913, str. 12.

<sup>11</sup> Peter Likar, *Lojze Ude – moje bitke*, Obzorja, Maribor, 1980, str. 4.

delalo posebnih težav, to pa se je pozneje pokazalo tudi v šoli. V šolskem letu 1904/1905 je bil tako v svojem oddelku edini odličnjak.<sup>12</sup>

### ... V ŠKOFOVE ZAVODE

Šolanje v Trziču se je hitro bližalo koncu in treba je bilo misliti na nadaljnjo pot vedoželjnega Lojzeta. Očetu Jerneju je izobrazba veliko pomenila, zato je želel, da bi Lojzeta poslali v šole. V maju 1907 je časopis *Slovenec* objavil obvestilo o sprejemu učencev v Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano. Škofove zavode, kot so jih poimenovali ljudje, je z velikim trudom in ob obilni podpori vernikov in duhovnikov ustanovil ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič. *Dom in svet* je v l. 1905, prvem letu odprtja zavodske gimnazije, takole zapisal: »Ljubljanski knezoškof dr. A. B. Jeglič je iz doneskov cele škofije in iz svojih lastnih žrtev postavil na šentviškem polju krasno zgradbo, ki je namenjena vzgoji srednješolske mladine. Letos se je otvoril prvi razred, in vsako leto se bo zavod izpopolnjeval do celotne gimnazije. Poleg šolskih prostorov, stanovanj za profesorje in gospodinjskega oddelka, imamo tu semenišče za mladeniče, ki se namenijo za duhovski stan, in konvikt za one, ki se pripravljajo za kak posvetni stan. Prostora bo za 400 gojencev in bo ta zavod največji te vrste v naši državi.«<sup>13</sup>

Oče Jernej je bil s tem nedvomno seznanjen, Lojzetova stara mati pa si je menda še posebej želela, da bi tudi Lojze končal takšne šole in nekoč postal duhovnik. V naznanilu, ki ga je 29. maja 1907 objavil *Slovenec* o pogojih za sprejem v Škofove zavode, med drugim beremo, da so v šolo sprejemali telesno zdrave in moralno neoporečne mladeniče, zlasti takšne, za katere je bilo upati, da se bodo po končani gimnaziji odločili za duhovniški poklic. Navedli so še podatke glede oskrbe in stroškov šolanja oziroma višino šolnine ter navodila, kako oddati prošnjo za sprejem ter kaj naj ta vsebuje. Na koncu zapisa pa so še dopisali: »Mladeniči, o katerih se bo sodilo, da bi se mogli sprejeti v zavod za I. gimnazijski razred, se bodo pozvali k izpitu, ki se bo vršil v ponedeljek, 8. julija (začetek ob 8. uri zjutraj) v šolskih prostorih kn. šk. Zavoda v Št. Vidu nad Ljubljano. /.../«<sup>14</sup>

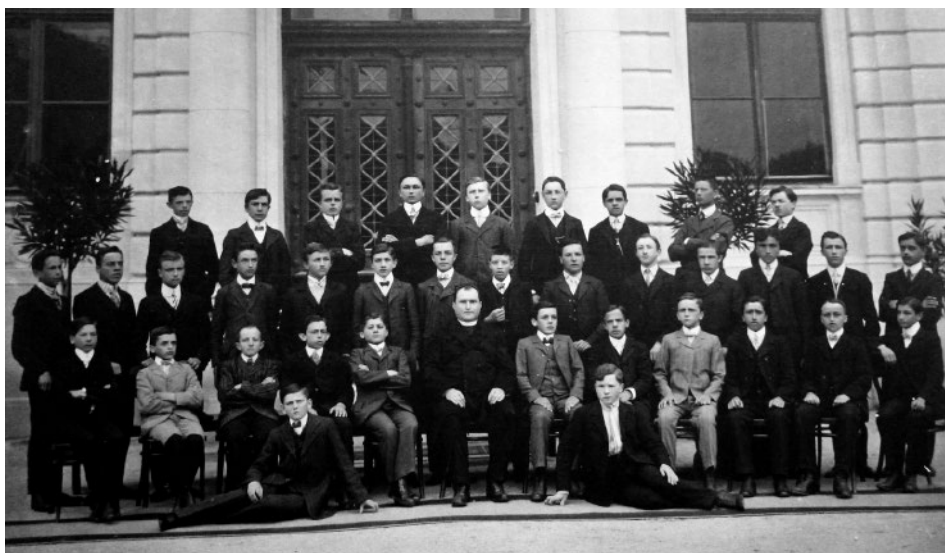
Tudi Lojzetov oče Jernej in stara mati sta kljub stroškom, ki jih je takšno šolanje terjalo, sklenila, da bo šel v Škofove zavode tudi Lojze. Pri tem ga je gmotno po svojih močeh podpirala predvsem stara mama, »žena čevljarskega

<sup>12</sup> *Letno poročilo ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Trziču za šol. leto 1904/1905*, Verlag der Schulleitung Neumarktl, 1905, str. 12.

<sup>13</sup> *Dom in svet*, 1905, l. 18, št. 10, str. 634.

<sup>14</sup> *Slovenec*, 29. 5. 1907, str. 2–3.

mojstra«. <sup>15</sup> Za vstop v zavode pa je bilo, kakor so zapisali, treba opravljati sprejemni izpit, ki ga je Lojze uspešno opravil 8. julija 1907 v Škofovih zavodih. Šolsko leto 1907/08 se je v Škofovih zavodih začelo 18. septembra s sveto mašo. <sup>16</sup> V prvem letniku gimnazije se je tistega prvega šolskega dne med 49 znanja željnimi fantiči znašel tudi Lojze. Toda Ude je med temi dijaki, ki so prihajali iz različnih krajev, že imel dobrega prijatelja. Skupaj z njim se je namreč v zavodsko gimnazijo vpisal sošolec iz osnovnošolskih klopi, Tržičan Kozma Ahačič. <sup>17</sup>



Slika 2: Udetov razred na škofjijski klasični gimnaziji  
(vir: iz arhiva gospe Minke Ude, por. Mrhar).

V prvem letu gimnazije so Lojzeta poučevali: dr. Jožef Demšar (verouk), dr. Ivan Knific (matematika), prof. Anton Koritnik (latinščina in slovenščina), prof. Jožef Koritnik (zemljepis) in prof. Frančišek Pengov (prirodopis in nemščina). <sup>18</sup> Poleg tega so dijaki v zavodih imeli še neobvezne predmete: petje

<sup>15</sup> Prim. Arhiv Slovenije, AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 2, ovoj 14: Vprašalna pola – življenjepis.

<sup>16</sup> Prim. II. *Izvestje knezoškofjijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1906/1907*, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1907, str. 51.

<sup>17</sup> Prim. III. *Izvestje knezoškofjijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1907/1908*, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1908, str. 53–54.

<sup>18</sup> Biografije profesorjev in prefektov kakor tudi obširneje o sami zgodovini Zavoda sv. Stanislava, učnem načrtu in dijaških aktivnostih glej: France M. Dolinar (ur.), *Sto let Zavoda sv. Stanislava*, Družina, Ljubljana, 2005.

je poučeval Vojteh Hybášek, profesor Anton Koritnik jih je uril v lepopisju, učitelju Frančišku Pengovu pa je bil zaupan še pouk v telovadbi.<sup>19</sup>

V naslednjih letih so se v zavodskih učilnicah pred dijaki znašli tudi še drugi izvrstni profesorji. Med njimi je bil gotovo najbolj opazen slavist dr. Anton Breznik, ki je v Lojzetov razred prvič vstopil v 5. gimnaziji, lepote slovenskega jezika pa je Lojzetu in njegovim sošolcem odkrival vse do mature. Prav dr. Breznik naj bi Lojzeta tudi »označil za liberalca«,<sup>20</sup> vendar ne v političnem smislu. O svojem šolanju v zavodih je Lojze dejal: »Tu sem v vsej klerikalni zaprtosti spoznal nekaj širokosrčnih in razgledanih mož.«<sup>21</sup>

Poleg obveznih in neobveznih predmetov je gimnazija imela tudi bogato knjižnico in Lojze je tudi v gimnaziji rad segal po knjigah: »To je bilo obdobje, ko sem ogromno bral: vse domače pesnike in pisatelje in nekatere tuje. Še posebej so mi bili všeč: Dickens, Shakespeare in Björnson, od domačih sem najbolj cenil Cankarja.«<sup>22</sup> Gimnazija je zelo podpirala dijaško udejstvovanje na športnem in kulturnem področju. Vrstile so se predstave na domačem odru, pripravljali so svoje nastope in prosta predavanja, telovadne igre, ustvarjali svoj dijaški list. Predvsem je tu treba omeniti *Mentorja* in *Domače vaje*. Le-te so zavodarji prevzeli kot zapuščino ljubljanskega Alojzijevišča. Prvič so izšle 22. oktobra 1910. Domače vaje so izhajale v okviru literarnega krožka, ki ga je sprva vodil dr. Breznik.<sup>23</sup> Tudi Lojze je bil dejaven pri literarnem ustvarjanju. V šolskem letu 1913/1914 je Ude v zavodskih *Domačih vajah* objavil večje število literarnih poskusov in pod različnimi psevdonimi ali kraticami (npr. C.U.K. in A. U.) najdemo naslednje prispevke: Ivanka, Iz vsakdanjosti, Kako se je potepuh po mnogih večerih srečal s svetim večerom in Zlati mamici na grob.<sup>24</sup> V slednji se občuti tudi Lojzetova osebna bolečina, ki jo je doživljal zaradi materine prezgodnje smrti. V tem letniku *Domačih vaj* je Lojze dijakom posebej predstavil tudi Baudelaira z naslovom: *Charles Baudelaire in njegova poezija*.<sup>25</sup> Že leto prej pa je v več nadaljevanjih predstavil življenje in delo ukrajinskega pesnika Tarasa Ševčenka.<sup>26</sup>

<sup>19</sup> Prim. III. *Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1907/1908*, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1908, str. 34–35.

<sup>20</sup> Ibidem.

<sup>21</sup> Peter Likar, *Lojze Ude – moje bitke*, str. 5.

<sup>22</sup> Ibidem.

<sup>23</sup> Lojze Štrubelj, *Še vedno živo drevo: Zavod svetega Stanislava skozi desetletja*, str. 156–157.

<sup>24</sup> Prim. NŠAL, Zavod sv. Stanislava, fasc. 13, *Domače vaje*, letnik XLIV, 1913–1914.

<sup>25</sup> Ibidem, str. 787.

<sup>26</sup> Prim. NŠAL, Zavod sv. Stanislava, fasc. 13, *Domače vaje*, letnik XLIII, 1912–1913.



## V VIHARJU PRVE SVETOVNE VOJNE

V letu 1912/1913 so v gimnaziji prvokrat opravljali maturo v slovenskem jeziku in maturantje so odhajali v svet, da bi dosegli cilje, ki so si jih začrtali. Lojzeta sta takrat čakali še dve leti gimnazijskega študija, preden bi tudi on lahko začel uresničevati svoje sanje. Zdelo se je, da nič ne more zmotiti zavodskega vsakdana med menjavanjem molitev, učenjem in veselih trenutkov. Toda zgodilo se je drugače. Junija 1914 je Gavrilo Princip v Sarajevu ubil habsburškega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Sofijo. Že čez dober mesec je Avstro-Ogrska napovedala vojno Srbiji in kaj kmalu se je dobršen del Evrope znašel v primežu vojne. Vsi pa so pričakovali, da bo le-ta kratka. Prvim porazom cesarskih čet na Ceru in pozneje na ruskem bojišču je sledilo spoznanje, da bo vojna vse prej kot kratka. Ob hudih porazih in težkih izgubah so cesarske čete vedno znova potrebovale nove vojake. Mobilizacijski pozivi in izbiranja vojaških novincev so tako postajali del vsakdana. Na fronte so pošiljali nove čete, opremo in strelivo, od tam so se vračali ranjeni in bolni vojaki.

Tudi Škofovih zavodov vojna ni obšla. Že ob začetku vojne je v vojaške vrste vstopilo kar nekaj gojencev zavoda, še več pa maturantov. Dijaki pa so zbirali denarna sredstva v različne namene, za ranjene vojake ali njihove sorodnike, za Rdeči križ itd. Toda to še ni bilo vse. Knezoškof Jeglič je prostorni zavod že poleti 1914 ponudil Rdečemu križu, vojaška oblast pa je v zavodskih prostorih namestila vojaško bolnišnico. Prve ranjence so v zavod pripeljali 28. decembra 1914.<sup>27</sup> Tako so zavodski dijaki lahko od blizu videli, kaj zmore storiti vojna. S front so se z dopisnicami in pismi oglašali zavodski gojenci, na fronto so pošiljali pozdrave dijaki in profesorji. Na žalost pa so od tam prihajale tudi žalostne vesti. Ob koncu leta 1914 je v zavod prispela novica, da je 19. novembra na bojnem polju padel prvi zavodski abiturient Ivan Plevnik. Gojenci zavoda so se ga skupaj s profesorji in ostalimi zavodskimi uslužbenci spomnili pri sveti maši v zavodski kapeli.<sup>28</sup>

## MATURA

Vojaška oblast pa je še vedno potrebovala nove in nove vojake in je zato začela posegati po čedalje mlajših letnikih. Temu se je podredilo tudi šolstvo. Že v

<sup>27</sup> X. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1914/1915, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1915, str. 3.

<sup>28</sup> XI. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1915/1916, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1916, str. 9.

oktobru 1914 je šolski minister namreč izdal posebna navodila za opravljanje predčasne mature: »Z ozirom na sedanje izredne razmere je ministrstvo za uk in bogočastje izdalo v odloku na deželne šolske oblasti izjemne določbe za predčasno pripuščanje k zrelostnim izpitom onih srednješolskih dijakov, ki so pozvani v vojaško službo. – Dijaki višjega razreda, ki so za tekočo šolsko leto vpisani na popolni javni srednji šoli ali taki, ki ima pravico javnosti, se smejo na njih prošnjo takoj pripustiti k zrelostnemu izpitu, če dokažejo, da so bili na naboru rojenih 1. 1894. potrjeni k vojakom, da so vstopili ali da imajo vstopiti v aktivno službo ali pa da so dopolnili 18. leto in da so se po konstataciji usposobljenosti prijaviли za vojaško službo v fronti kot prostovoljci in da bodo po dobrem izidu zrelostnega izpita pozvani v aktivno službo. Takim dijakom 8. gimnazijskega, oziroma 7. razreda realke bodo vojaške oblasti po potrebi dovoljevale potrebni dopust, da morejo položiti izpit. – Na teh zrelostnih izpiti, ki se bodo vršili čim prej po predstavljanju kandidatov, se bo največ polagalo na splošno kulturo; ne bo se torej vpraševalo o stvareh, ki zahtevajo pripravljenost spomina, a onim dijakom, ki bodo izkazali nedvomno zrelost za višje študije, se bodo dovoljevale še druge obširne olajšave. – Te določbe sicer ne veljajo za eksterniste, a če so potrjeni k vojakom in če imajo vse druge predpogoje, se tudi oni takoj pripuste k zrelostnemu izpitu. – Oni kandidatje, ki so v zadnjem zasedanju zrelostnih izpitov prekinili izpit ali ki imajo ponoviti izpit po šestih mesecih, se smejo takoj pripustiti k novi skušnji. – Za one dijake, ki zaradi vojne ne morejo položiti izpita na svojem zavodu, se odredijo druge določbe. – Dijakom četrtega učiteljskega tečaja, ki so potrjeni k vojakom in ki so že vstopili ali imajo vstopiti v aktivno službo, se dovoljujejo iste olajšave, v kolikor to dovoljuje njih bodoči poklic.«<sup>29</sup>

V februarju 1915 so ljubljanski časopisi vnovič prinesli novice o novem naboru: »Črnovojniško pregledovanje v Ljubljani. V četrtek dne 18. februarja t. 1. se prične črnovojniško pregledovanje v Ljubljani. V četrtek 18. februarja pride k pregledovanju letnik 1891., in sicer ob 8. uri domači, ob 9. uri tuji črnovojniki. V petek 19. februarja pride k pregledovanju letnik 1895. domačih in v soboto 20. februarja letnik 1895. tujih črnovojnikov. Marca 1915 je prišel na vrsto tudi Udetov letnik 1897.«<sup>30</sup> Med te nabornike pa je spadal tudi Lojze. Z maturo je bilo torej treba pohiteti. Zato je že v marcu 1915 tudi v Škofovih zavodih potekala t. i. vojna matura. Prijavilo se je 15 kandidatov. 9. marca so kandidati dobili nalogo iz nemščine. Naslednjega dne so opravljali izpit iz latinščine, izpit iz slovenščine pa je potekal 11. marca. Tu so kandidati imeli možnost izbire med temi nalogami:

- Mnogo je silnega na zemlji, silnejšega od človeka ni (Sofokles).

<sup>29</sup> *Učiteljski tovariš*, 23. 10. 1914, str. 3–4.

<sup>30</sup> *Slovenec*, 17. 2. 1915, str. 5.



- Pomen Janežičevega »Slov. Glasnika« za slovensko pripovedništvo.
- Gorjé narodu, ako neomajni  
zakoni večni ne stojé več,  
igračé so nesmrtné mu resnice (Stritar).

Za prvo temo se je odločilo enajst kandidatov, za drugo pa štirje.

Naslednjega dne jih je čakala še grščina, 13. marca pa ustni izpiti. Maturi je predsedoval takratni vladni svetnik, c. kr. deželni šolski nadzornik dr. Janko Bezjak. Pet kandidatov je maturo opravilo z odliko (*glej seznam – krepki tisk*), vsi drugi pa soglasno.

Seznam dijakov, ki so 13. marca 1915 uspešno opravili maturo:<sup>31</sup>

Priimek in ime	Rojstni kraj	Rojstno leto
Bidovec, Valentin	Zalog pri Goričah	1896
<b>Cerar, Ivan</b>	Dob	1895
<b>Gašperšič, Jožef</b>	Kropa	1896
Gerčar Jožef	Cvibel pri Žužemberku	1895
Grat, Mihael	Dragomelj pri Sv. Jakobu ob Savi	1895
Klinar, Frančišek	Javornik	1896
Končan, Anton	Domžale	1895
Lesar, Janez	Gorenja vas pri Ribnici	1895
Moder, Anton	Videm pri Dolu	1895
Oblak, Gabrijel	Vrhnika	1895
<b>Perne, Jožef</b>	Povlje pri Trsteniku	1896
<b>Peterlin, Albin</b>	Preserje pri Homcu	1895
Potočnik, Jakob	Št. Lenart	1895
Ude, Alojzij	Križe pri Trziču	1896
<b>Verbič, Frančišek</b>	Vrhnika	1895

Na seznamu je mogoče opaziti, da je med drugimi skupaj z Lojzetom maturiral tudi poznejši znani profesor in duhovnik Anton Moder.<sup>32</sup>

<sup>31</sup> O maturi, nalogah in seznamu maturantov – povzeto po: *X. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1914/1915*, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1915, str. 18–21.

<sup>32</sup> Obširneje o njem glej: Matjaž Ambrožič, *Profesorski zbor*, v: France M. Dolinar (ur.), *Sto let Zavoda sv. Stanislava*, Družina, Ljubljana, 2005, str. 449–450.

## V CESARSKI ARMADI

Ob vseh teh maturantih je kot prihodnji poklic navedena vojaščina. Lojze se je v vojaški suknji znašel 15. aprila, kot je razbrati iz dokumentov, in sicer v 27. domobranskem pehotnem polku.<sup>33</sup> Tu je pristalo tudi precej drugih zavodskih fantov, nekateri pa so bili dodeljeni 17. pehotnemu polku ali drugim enotam. Če sodimo po navedbi njegovega čina v zavodskem letnem poročilu, se je očitno tudi Lojze znašel med enoletnimi prostovoljci, to pa so lahko postali vsi, ki so končali srednješolsko izobraževanje in opravili maturo. Možnost enoletnega služenja vojaščine in ugodnosti, ki so bile s tem povezane (npr. izbira enote, v kateri bi enoletni prostovoljec to službo opravljal), so v cesarski vojski poznali že vse od vojaških reform in preureditve države v dvojno monarhijo l. 1867/68.<sup>34</sup> Zakonska določila o enoletnih prostovoljcih so se med vojno le nekoliko spremenila. V njih je namreč pisalo, da »za vstop v po domovinstvu pristojni pešpolk, oziroma v polk tirolskih cesarskih lovcev ni potrebno posebnega dovoljenja in se vstop nikdar ne more zabraniti.« Za nekatere druge enote – kot npr. saniteto ali konjenico – so bili postavljeni posebni pogoji.<sup>35</sup>

Morda si je Lojze enoletno prostovoljstvo izbral tudi zato, da bi si s tem odprl pot do višjega čina in položaja, saj je bilo to med vojno mogoče precej hitreje doseči. Niso bili redki enoletni prostovoljci, ki so jih kar takoj poslali v šole za rezervne častnike. Med takimi je bil npr. tudi Albin Peterlin. Ta je tudi na kratko opisal svoje šolanje v rezervni častniški šoli v Brežah na Koroškem.<sup>36</sup> Zavodski kronist je v času vojne vihre nasploh skušal o nekdanjih gojencih in njihovih vojaških uspehih imeti neke vrste pregled. V zavodskem *Izvestju* za l. 1915/1916 je tako med drugim zapisal:

»Dne 13. marca je napravilo maturo 15 omošolcev, ki so nastopili vojaško službo 15. marca, oziroma 15. aprila. Izmed teh sta bila Klinar Franc in Perne Jožef kasneje superarbitrirana in odpuščena. Izmed ostalih je Ivan Cerar, poddesetnik – enoletni prostovoljec pri dom. pp. 27., 3. oktobra 1915 padel, zadet od laške krogle, na Rombonu. /.../ Drugi so različno napredovali: Potočnik Jakob je postal kadet (dom. pp. 27); Bidovec Valentin in Peterlin Albin sta kadeta-aspiranta (dom. pp. 27); enoletna prostov. četovodji sta Lesar Janez in Moder Anton (oba pri pp. 17.); enol. prost. desetnika pri pp. 17. sta Gašperšič Jožef (rekonvalescent v Gradcu) in Oblak Gabriel (pri stavb. Oddelku v

<sup>33</sup> Prim. ÖSTA/KA, Militärschulen, Karton 1704, ovoj LIR 27.

<sup>34</sup> Prim. *Slovenski narod*, 19. 12. 1868.

<sup>35</sup> Prim. *Slovenec*, 16. 2. 1915, str. 5.

<sup>36</sup> Prim. Miha Šimac, *Zapiski vojaka Albina Peterlina (1895–1916): iz župnijske kronike župnije Homec. V: Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, Letn. 32, št. 2 (2009), str. 359.

Judenburgu); pri dom. pp. 27 so enoletni prostov. desetniki Gerčar Jožef, Ude Alojzij in Verbič Franc. S temi služi Končan Anton kot enol. prostov. desetnik pri strojnih puškah pp. 59.; Grat Mihael je pa enol. prostov. desetnik pri trdnj. art. p. 1.«<sup>37</sup>

Iz omenjenega zapisa tako izvemo, kje so služili vojaščino in kako so napredovali fantje, ki so maturirali istega dne. Lojze je bil tako v šolskem letu 1915/16 še vedno pri 27. domobranskem pehotnem polku, in sicer je napredoval v čin enoletnega prostovoljca desetnika. Vprašanje je le, kdaj je bil povišan v ta čin, pa tudi, kdaj je bil prvič poslan na bojišče. Vse dotlej namreč še niso bili odkriti dokumenti, ki bi na ti dve vprašanji odgovorili. Lahko torej le ugi-bamo, da je bil Lojze z enim od nadomestnih bataljonov poslan k polku. Polk se je do srede avgusta nahajal na ruskem bojišču, potem pa je bil premeščen na soško fronto. 20. avgusta 1915 se je 27. domobranski pehotni polk znašel na Koroškem, v Brnci (Fürnitz). Albin Peterlin, ki je bil tudi pripadnik tega polka, je o tem zapisal:

»Tu smo ostali pet dni, da so nas opremili z gorsko opravo in nas preiskali, ako nima kdo kake nalezljive bolezni. 25. avgusta smo se odpeljali v Trbiž, od tu pa nato korakali v Rabelj, od koder smo po 5 km dolgem rovi ondotnega rudnika ponoči prišli v Spodnji Log (Unterbreth). Do tu je korakal naš I. bataljon redno skupaj. V Logu so pa vsako stotnijo poslali kam drugam.«<sup>38</sup>

27. domobranski pehotni polk so tu razbili, vsak bataljon je bil poslan na drug položaj: »Drugi bataljon se je zajedel na Šmohor (1931 m), tretji na Veliki lemež (2030 m), prvi je ostal tam daleč na Rombonu (2200 m), a 13. stotnija v bovški trdnjavi.«<sup>39</sup>

Ker doslej nimamo podatkov, v katerem bataljonu je Lojze takrat služil, tako ni mogoče natančno povedati, na katerih položajih je bil.

V februarju 1916 je bil 27. domobranski pehotni polk vnovič premeščen, tokrat na tirolsko bojišče, v vojno črto na Findenig-Kofel (1216 m). Po nekaj dneh lepega vremena jih je zajelo močno sneženje, ki je povzročalo še dodatne težave, ki so dosegle vrhunec 12. marca 1916, ko je snežni plaz povzročil tudi smrtne žrtve med vojaki 27. domobranskega pehotnega polka.<sup>40</sup> Zato so bili

<sup>37</sup> XI. *Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1915/1916*, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1916, str. 10–11.

<sup>38</sup> Miha Šimac, *Zapiski vojaka Albina Peterlina (1895–1916): iz župnijske kronike župnije Homec*. V: *Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, Letn. 32, št. 2 (2009), str. 359–360.

<sup>39</sup> Ivan Matičič, *Na krvavih poljanah*, Karantanija, Ljubljana, 2006, str. 66.

<sup>40</sup> Miha Šimac, *Zapiski vojaka Albina Peterlina (1895–1916): iz župnijske kronike župnije Homec*. V: *Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, Letn. 32, št. 2 (2009), str. 364.

vojaki čez nekaj dni veseli, ko so jih poslali v zaledje. Prvi in tretji bataljon 27. domobranskega pehotnega polka sta se takrat znašla v vasi Auer, 2. bataljon pa je bil nastanjen v Branzollu. Tu so ostali ves čas priprav na avstro-ogrsko ofenzivo, poimenovano Kazenska ekspedicija (Strafexpedition),<sup>41</sup> ki so jo začeli 15. maja 1916 in s katero so želeli presenetiti Italijane. Po začetku ofenzive so tudi 27. domobranski pehotni polk poslali na fronto. 3. junija 1916 se je v bojih za Mte Cengio še posebej izkazal njegov prvi bataljon. Že sredi junija pa so polk vnovič premestili na rusko bojišče.<sup>42</sup>

V Lojzetovi biografiji lahko preberemo, da se je kot vojak znašel na »*ruskem, soškem in romunskem bojišču*«, nikjer pa ni mogoče najti časovnih okvirov, kdaj je bil kje.<sup>43</sup> Prav tako nikjer ni omenjeno tirolsko bojišče. Seveda je mogoče, da ga je pisec biografije kratko in malo prištel kar k soškemu, vendar bi bilo po drugi strani težko verjeti, da bi Lojze sam zagrešil prav takšno napako.<sup>44</sup> Na žalost tudi šolski kronist o tem obdobju molči, saj za l. 1916/1917 zavodska kronika *Izvestje* ni posebej izšla in tako nimamo nikakršnih dodatnih podatkov o napredovanju zavodarjev v vojaških vrstah in njihovem položaju.<sup>45</sup> Zato se postavlja vprašanje, ali bi bilo mogoče sklepati, da Lojzeta na Tirolskem ni bilo. Morda pa so prav tedaj, v drugi polovici leta 1916, Lojzeta poslali v šolo za rezervne častnike.

## V ŠOLI ZA REZERVNE ČASTNIKE

V Vojnem arhivu na Dunaju se je našel droben dokument, ki priča, da je to šolo zagotovo obiskoval. Gre pravzaprav za dopis, ki ga je na poveljstvo nadomestnega bataljona 27. domobranskega pehotnega polka naslovilo domobransko ministrstvo in v katerem je spraševalo o Lojzetovem šolanju v rezervni šoli. S poveljstva (tedaj je bilo nastanjeno v Admontu) so 27. januarja 1917 poslali zeleni odgovor in mu priložili izpitni protokol za takratnega enoletnega *prostovoljca, korporala – kadetnega aspiranta* Alojzija Udet. Od tod torej vemo, da je vsaj še v januarju 1917 imel omenjeni čin kadetnega aspiranta. Po žigu,

---

<sup>41</sup> O tej ofenzivi glej: Marko Simić, *Po sledih soške fronte*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1996, str. 113.

<sup>42</sup> Kratek oris o zgodovini polka glej: Janez J. Švajncar, *Svetovna vojska 1914–1918*, Pokrajinski muzej Maribor, 1988, str. 41–42.

<sup>43</sup> Prim. <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:4041/VIEW/> (zapis z dne 30. 9. 2011).

<sup>44</sup> Prim. *Curriculum vitae*, v: AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 1, ovoj 5.

<sup>45</sup> So pa zato letno poročilo za to šolsko leto objavili združeno z naslednjo številko poročil. Glej: *XII. in XIII. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskih letih 1916/17 in 1917/18, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1918.*

ki ga najdemo na izpitnem protokolu, pa je mogoče sklepati, da je Lojze šolo za rezervne častnike obiskoval v Slovenski Bistrici. Tja je bil pozneje, in sicer v letu 1917, poslan tudi njegov tržiški rojak Milan Šter. V svojih spominih (zapisal jih je v letih 1968/69) je Šter opisal življenje na tej šoli, na kateri so se takrat znašli tudi drugi Slovenci, med njimi npr. tudi Božidar Jakac. V glavnem pa so bili na tej šoli poleg Slovencev takrat še fantje iz Koroške, Nemci in Bošnjaki. Poveljnik šole je bil tedaj Hrvat, polkovnik Majorkovič, bataljonski poveljnik pa stotnik Gruber iz Celovca. Kot je zapisal Šter, je šolanje potekalo tako:

»Vstajali smo ob ½ 4, zaradi premaknitve ure ob ½ 3. Zjutraj smo imeli do ½ 7 vaje o salutiranju in za dvig discipline, te vaje je vodil Stabsfeldwebel. Za zajtrk je bil čaj in žlica marmelade. Nato smo imeli ves dopoldan manevre. Opoldne pa smo dobili za kosilo: čisto juho, solazo in majhen košček mesa. Toda, ko smo prikorakali iz manevrov domov, utrujen in zaspan, nisem mogel jesti ampak sem takoj zaspal in šele potem pojedel to skromno kosilo. Od 14–16h smo imeli telovadbo ali kakšen pohod. Ob 16–17h večerja, topel čaj in žlica marmelade. Od 17–19h pa smo imeli predavanja, o katerih vem samo toliko, da sem se ves čas ščipal, da ne bi zaspal. Na vsakih 5 dni pa smo prejeli hlebček kruha seveda črnega, katerega pa smo še isti dan pojedli. Tudi po 6 ogrskih cigaret smo dobivali vsak dan namesto kruha, toda samo nekaj časa. Toliko o sijajni hrani v oficirski avstroogrski šoli.«<sup>46</sup>

Skoraj gotovo je tudi Lojze doživel takšno urjenje v šoli za rezervne častnike in doživel podobno oskrbo s hrano, kot jo je opisal Šter. Iz Lojzetovega izpitnega protokola lahko razberemo le še njegove ocene ob koncu šolanja, ki ga je najbrž zaključil ob koncu l. 1916. Iz protokola je mogoče videti, da je bil Lojze ocenjen s povprečnimi ocenami.<sup>47</sup>

## LETO 1917

Lojze sam je za svojo biografijo prispeval podatek, da naj bi bil v častnika povišan v februarju 1917,<sup>48</sup> v biografskem leksikonu pa najdemo podatek, da je bil povišan v januarju t. l.<sup>49</sup> To bi torej pomenilo, da je bil v prvih dveh mesecih 1917 Lojze v resnici povišan v praporščaka. Ti sicer res še niso bili čisto pravi častniki, so pa bili častniški kandidati in z določenimi omejitvami

<sup>46</sup> Milan Šter, *Spomini*, str. 10. Za prijazno pomoč in vpogled v njegovo zapuščino se iskreno zahvaljujem njegovi hčerki.

<sup>47</sup> ÖSTA/KA, Militärschulen, Karton 1704, ovoj LIR 27.

<sup>48</sup> Prim. *Curriculum vitae*, v: AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 1, ovoj 5.

<sup>49</sup> Prim. <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:4041/VIEW/> (zapis z dne 30. 9. 2011).

pravic so tudi njih že šteli k častniškemu zboru.<sup>50</sup> V uradnih seznamih, na katerih so zapisani tudi rezervni praporščaki, v l. 1917 Lojzeta še ni moč najti. Še več, v vojaškem uradnem listu najdemo zapis, da je bil v rezervnega praporščaka povišan šele 1. 1918.<sup>51</sup> Seveda pa je pri tem mogoče upoštevati tudi to, da je čin prejel že prej, uradno pa mu je bil priznan s precej velikim zamikom.

Kje je preživel prve mesece leta 1917, doslej (še) ni bilo mogoče odkriti, lahko pa bi sklepali, da je z novim činom prejel tudi nove zadolžitve in se tako najbrž znašel pri nadomestnem bataljonu v Admontu, kjer je prevzel določene naloge pri urjenju in skrbi za vojaške novince. Že aprila 1917 je bilo znano, da ta pohodni bataljon 1. maja ne bo odšel k svoji enoti, kakor je bilo načrtovano, temveč bo moštvo 1., 2. in 3. stotnije moralo k črnovojnikom (Landsturmu).<sup>52</sup> To se je dejansko zgodilo in precejšen del moštva iz 2. gorskega strelskega polka je potem sestavljala XXIX. pohodni bataljon,<sup>53</sup> s katerim so vojaške oblasti skušale okrepiti 27. črnovojniški pehotni polk. Ta je bil tedaj na romunskem bojišču in tja je bil poslan tudi pohodni bataljon, v katerem se je očitno znašel tudi Lojze. Že v avgustu so se udeležili hudih bojev. Med udeleženci teh spopadov je bil tudi nadporočnik Franc Zupančič, ki je v svojem dnevniku med drugim zapisal:

»9.8. Oblačno. Ob 4h zjutraj prične zopet močno naša artilerija. Nato se pričnemo premikati po jarku na desno. Moja kompanija je prva. S par šrapneli nas počasti Rus. Ob ½ 7h dopoldan prekoračimo reko Putna. Ob 7h pridemo v prve ruske jarke, kjer so jih že sinoči pregnali. Nimamo do sem nič izgub. Medtem postane vroče. Ob ¾ 12h dobim povelje napasti Ruse iz flanke pri Olesesti, medtem ko ji napadata dve kompaniji frontalno. Pred menoj je že dr. Goljevšček z Jagdkomdo; ta mi pove, da so se Rusi že tudi tam umaknili. In res nismo dobili več ujetnikov kot samo enega.

Zato gremo dalje in na sredi vasi Tifesti ustavim kompanijo in pa Jagdkommando, ki je že na severnem robu vasi. Na desno nimamo namreč zveze. Zato pošlje stotnik Nejedly kompanijo 8 (Oblt. Nalezinek) na desno stran od mene, da bi dobila zvezo. Ob 2.40h pride do regimenta povelje, da moramo spustiti do 2.30h bele rakete v zrak, ker bo ob 3h pričela streljati artilerija. Gremo, da bi premaknili vse kompanije v črto Jagdkompanije, v tem pa me opozori neki zugsführer, da se zbirajo v gozdu poldesno od nas k protinapadu.

<sup>50</sup> Prim. Rok Stergar, *Vojski prijazen in zaželen garnizon: ljubljanski častniki med prelomom stoletja in prvo svetovno vojno*, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, 1999, str. 9.

<sup>51</sup> *Personalverordnungsblatt für die k. k. Landwehr* Nr. 189 vom 24. 12. 1917, str. 3242: Rangbestimmungen für Fähnriche in der Reserve, Ranggruppe vom 1. 1. 1918: Alois Ude, Gebirgsschützenregiment Nr. 2 (Rang Nr. 55).

<sup>52</sup> Prim. Franc Zupančič, *Dnevnik 1914–1918*, Slovenska matica, Ljubljana, 1998, str. 178.

<sup>53</sup> *Ibidem*, str. 181.



Žvižgam in vpijem, da bi to povedal stotniku Nejedlyju (baonskdtu), pa je že prepozno. Streljanje je že tu. Zasučem kompanijo, ki se res nadvse hrabro drži. Pa premoč je na strani Rusov. /.../«<sup>54</sup>



Slika 3: Lojze Ude v vojaški suknji (vir: iz arhiva gospe Minke Ude, por. Mrhar).

Teh bojov pri Tifestiju se je udeležil tudi Ude. Seznam izgub 27. črnovojniškega polka nam kaže, da je bil prav v tem spopadu med drugimi ranjenci tudi rezervni praporščak Lojze Ude.<sup>55</sup> Polk je sicer imel hude izgube, še več mož pa je bilo zajetih, tudi nadporočnik Zupančič.<sup>56</sup> Toda Lojze ni bil med zajetimi. Kot ranjenca so ga oskrbeli avstrijski sanitejci in ga poslali v zaledje. Najverjetneje se je zdravil v kateri izmed garnizijskih bolnišnic na Ogrskem,

<sup>54</sup> Franc Zupančič, *Dnevnik 1914–1918*, str. 202–203.

<sup>55</sup> Prim. ÖSTA/KA, Verlustliste Ldst. IR 27 für die Zeit vom 5. August bis 2. September 1917, Karton 195.

<sup>56</sup> Ibidem.

Češkem ali v kateri drugi sanitetni ustanovi v takratni monarhiji, iz katere pa žal niso pošiljali bolniških listov v Vojni arhiv na Dunaju. V arhivu namreč tovrstnega dokumenta o Udetu vsaj doslej ni bilo mogoče najti.<sup>57</sup>

Prav mogoče pa je, da je bil prav zaradi hrabrosti, ki jo je pokazal na romunskem bojišču, predlagan v odlikovanje, in sicer s srebrno medaljo za hrabrost 2. razreda. Omenjeno medaljo naj bi po poročanju zavodskega kronista tudi prejel.<sup>58</sup> Podobno nam poroča tudi notica, ki jo je časopis *Slovenec* objavil 29. 10. 1917: »Za hrabrost pred sovražnikom je bil odlikovan s srebrno hrabrostno svetinjo II. razreda c. kr. praporščak Al. Ude. Odlikovani je izvršil gimnazijo v Št. Vidu nad Ljubljano. Tovariši iskreno čestitamo!«<sup>59</sup> Pri tem je vnovič zanimivo opozoriti, da je tudi v časopisni notici Ude že naveden s činom praporščaka. Kljub trudu in prizadevanju pa predloga za to odlikovanje arhivistom ni uspelo najti. Zato pa zagotovo vemo, da je prejel medaljo za ranjence in pozneje še Karlov četni križec.

## ZADNJE LETO VOJNE 1918

Kje je Lojze pozneje okrevail in preživel naslednje mesece, ni bilo mogoče ugotoviti, najverjetneje pa se je kar kmalu spet znašel pri nadomestnem bataljonu 2. gorskega strelskega polka. Pri poveljstvu si je Lojze spomladi 1918 izprosil študijski dopust in odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na filozofsko fakulteto. O tem je zapisal: »Maja 1918 sem dobil študijski dopust, odšel na Dunaj in se vpisal na filozofsko fakulteto.«<sup>60</sup> Iz drugih virov pa je mogoče sklepati, da se je Lojze na Dunaju znašel že konec aprila. Ohranjeni indeks z Lojzetovo fotografijo in podpisom na prvi strani je datiran s 30. 4. 1918, na drugi strani pa je zapisano, da je bil inskribiran na filozofsko fakulteto 2. maja 1918.<sup>61</sup>

Po vpisu na fakulteto, se je Lojze vrnil v Tržič:

»Dne 1. maja 1918 je prišel v Tržič naš zavedni rojak Lojze Ude, tedaj narednik pri gorskem strelskem polku št. 2, z italijanske fronte na daljši študijski dopust. Čez nekaj dni se je pri njem oglasil odbornik Franc Vidic ter mu potožil, da je naš (sedaj Cankarjev) dom s staro hišo na Skali sedaj v rokah

<sup>57</sup> Za vso pomoč pri tem iskanju podatkov o Udetu gre moja zahvala pokojnemu dr. Josefu Jerku z Dunaja.

<sup>58</sup> *XII. in XIII. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskih letih 1916/17 in 1917/18, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1918, str. 17.*

<sup>59</sup> *Slovenec*, 29. 10. 1917, str. 5.

<sup>60</sup> *Curriculum vitae*, v: AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 1, ovoj 5.

<sup>61</sup> Prim. AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 1, ovoj 11.



Slika 4: Zvonik v Codroipu 2011 (foto: Miha Šimac).

Vincencijeve konference, katere predsednik je tovarnar Andrej Gassner.<sup>62</sup> Zato so tam nemške sestre iz Gradca, ki vodijo šolsko in vojno kuhinjo. Vidic je nadaljeval: »Nam, ki smo s prostovoljnimi delom gradili naš dom, to ni všeč, ker sestre z otroki prirejajo igre in petje v nemškem jeziku sedaj ob zadnji uri Avstrije.« Prosil je Udet, naj kot gojenec zavoda v Št. Vidu spregovori na »Skali« nekaj o tem problemu.

Predavanje Lojzeta Udet na »Skali« je bilo 10. maja 1918.<sup>63</sup> – Namenjen je bil tako govoriti o vojnih doživljajih, trpljenju slovenskega vojaštva itd. Porabil je ugodno priliko in največ govoril o majski deklaraciji. Krepko je poudaril, da je napis »Naš dom«, s pol metra visokimi črkami zapisan na tem domu, laž! »Gassnerjev dom, nemški dom!« Župnik Potokar<sup>64</sup> je vstal in protestiral, da to ni res, da imajo vse naše organizacije in društva svoj prostor in tako dalje. Ude je nadaljeval in končal: »*Gorje tistim, ki nas sedaj prodajajo v zaledju, ko mi v strelskih jarkih sanjamo o mladi Jugoslaviji! Svoboda, Jugoslavija ali grob!*« Med navdušenimi klici občinstva se je končalo predavanje in se je spremenilo v manifestacijo za novo državo Jugoslavijo. Deputacija treh fantov na čelu s kaplanom Tomažem Javornikom<sup>65</sup> je stopila na oder in se Udetu v imenu vseh navzočih zahvalila. Po tem zborovanju je postal Tržič bolj razgiban, nemško misleči so sprevideli, da bo njihovega gospodstva kmalu konec. Lojze Ude je nato odpotoval na Dunaj in se v začetku avgusta vrnil na fronto k svojemu gorskemu strelskemu polku št. 2.<sup>66</sup>

Seveda se tudi pri tem zapisu zastavlja vprašanje natančne datacije. A zanimivejše kot to vprašanje je, da je pisec Lojzeta navajal s činom narednika, to pa je gotovo napaka. Lojze je bil, kot smo omenili, takrat že rezervni praporščak, kar je seveda višji čin od narednika (Felwebel). Drug zanimiv podatek je, da se je Ude takrat vrnil z italijanske fronte in da je šele pozneje odpotoval na Dunaj. Kot je mogoče razbrati, je bil na Dunaju najverjetneje tudi že pred prihodom v Tržič, prav mogoče pa je, da se je tudi pozneje še vrnil v cesarsko prestolnico. Zagotovo pa lahko potrdimo, da se je v avgustu spet znašel pri svojem polku. Tam pa so ga čakale nevšečnosti in težave.

<sup>62</sup> Andrej Gassner st. (8. 7. 1847–26. 12. 1925) je bil veleindustrialec, l. 1881 je kot družabnik vstopil v bombažno predilnico in tkalnico. Obširneje o njem in pomenu za Tržič glej: Viktor Kragl, *Zgodovinski drobci župnije Tržič*, Zavod za kulturo in izobraževanje Tržič, Tržič, 1994, str. 128–129.

<sup>63</sup> O tem govoru in Lojzetovem nastopu v tržiški farni kroniki ni nobenega zapisa.

<sup>64</sup> Jožef Potokar (17. 12. 1874–19. 6. 1922). Tržiški župnik je bil od 25. 11. 1909 do 19. 6. 1922. Glej: Viktor Kragl, *Zgodovinski drobci župnije Tržič*, str. 198.

<sup>65</sup> Tomaž Javornik je bil II. tržiški kaplan v l. 1915–1918. Glej: Viktor Kragl, *Zgodovinski drobci župnije Tržič*, str. 212.

<sup>66</sup> Andrej Tišler, Spomini na leto 1918. V: *Tržiški vestnik*, 1. 9. 1958, str. 6.

»Začetek avgusta 1918 sem bil aretiran in postavljen pred vojno sodišče 44. Schützendivision v Furlaniji, osumljen »jugoslovanske propagande, ščuvanje k uporabi in dezertaciji.«<sup>67</sup> V drugem poročilu Lojze navaja, da je bil aretiran 10. avgusta.<sup>68</sup> Lahko bi sklepali, da so bile oblasti obveščene o njegovem predavanju v Tržiču, to pa je povzročilo tako ostro ravnanje: »Prvih 14 dni je zadeva zanj kazala zelo resno, nato pa se je podela pod vplivom vojnih in drugih dogodkov.«<sup>69</sup> Zanimivo je, da je prav v tem času, ko je bil Lojze zaprt, 13. avgusta v vojaškem uradnem listu izšla napoved, da bo rezervni praporščak Alojzij Ude s 1. novembrom 1918 povišan v rezervnega poročnika.<sup>70</sup>

V priporu in preiskavi je Lojze ostal vse do oktobra, ko se je vrnil k svojemu polku. Ta pa se je konec tega meseca v Codroipu uprl. Svoje doživetje upora je Lojze opisal v Avtonomistu, pozneje pa se je v različnih razpravah še večkrat posvetil prav dogodkom v letu 1918. Ob koncu vojne se je znašel na domačih tleh in se v vojaški suknji bojeval za slovensko stvar v bojih za severno mejo.<sup>71</sup>

## VIRI IN LITERATURA

### Arhivski viri

#### Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

NŠAL, Župnijski arhiv (ŽA) Križe, Poročna matična knjiga 1836–1907, str. 69, zap. št. 1.

NŠAL, ŽA Križe, Krstna matična knjiga – prepisi, l. 1896.

NŠAL, Ža Križe, Krstna matična knjiga – prepisi, l. 1897, zap. št. 20.

NŠAL, ŽA Križe, Mrliška matična knjiga – prepisi, l. 1898, str. 42, zap. št. 24.

NŠAL, ŽA Križe, Mrliška matična knjiga – prepisi, l. 1898, str. 45, zap. št. 34.

NŠAL, ŽA Križe, Krstna matična knjiga 1840–1892, str. 93, zap. št. 29.

NŠAL, Zavod sv. Stanislava, fasc. 13, Domače vaje, letnik XLIII, 1912–1913.

NŠAL, Zavod sv. Stanislava, fasc. 13, Domače vaje, letnik XLIV, 1913–1914.

<sup>67</sup> *Curriculum vitae*, v: AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 1, ovoj 5.

<sup>68</sup> Prim. AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 2, ovoj 14: Vprašalna pola – življenjepis.

<sup>69</sup> Andrej Tišler, *Spomini na leto 1918*. V: *Tržiški vestnik*, 1. 9. 1958, str. 6.

<sup>70</sup> *Personalverordnungsblatt für die k. k. Landwehr* Nr. 106 vom 13. 8. 1918, str. 3087: Ernennung zum Leutnant in der Reserve, die Fähnriche mit Range vom 1. 11. 1918: Alois Ude, Gebirgsschützenregiment Nr. 2 (Rang Nr. 55).

<sup>71</sup> O Udetovem prispevku v teh bojih glej: Matjaž Ravbar, *Poročnik Lojze Ude – borec za slovensko severno mejo*, rkp.

**Arhiv Slovenije (AS)**

Arhiv Slovenije, AS 1193 Lojze Ude, t.e. 2, ovoj 14: Vprašalna pola – življenjepis.

Curriculum vitae, v: AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 1, ovoj 5.

AS 1193 – Lojze Ude, t.e. 1, ovoj 11.

**Avstrijski vojni arhiv na Dunaju (ÖSTA/KA)**

ÖSTA/KA, Militärschulen, Karton 1704, ovoj LIR 27.

ÖSTA/KA, Verlustliste Ldst. IR 27 für die Zeit vom 5. August bis 2. September 1917, Karton 195.

**Zasebni arhiv družine Šter**

Milan Šter, *Spomini*.

**Rokopisi**

Matjaž Ravbar, *Poročnik Lojze Ude – borec za slovensko severno mejo*, rkp.

**Pričevanja**

Pričevanje Jernejeve hčerke, Lojzetove polsestre, gospe Minke Ude, por. Mrhar, z dne 8. 9. 2011.

**Časopisi, drugi tiskani viri in literatura**

Matjaž Ambrožič, Profesorski zbor. V: France M. Dolinar (ur.), *Sto let Zavoda sv. Stanislava*. Družina, Ljubljana, 2005, str. 449–450.

France M. Dolinar, (ur.), *Sto let Zavoda sv. Stanislava*. Družina, Ljubljana, 2005.

*Dom in svet*, 1905, l. 18, št. 10, str. 634.

<http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:4041/VIEW/> (zapis z dne 30. 9. 2011).

*II. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1906/1907*. Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1907.

*III. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1907/1908*. Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1908.

Viktor Kragl, *Zgodovinski drobci župnije Tržič*. Zavod za kulturo in izobraževanje Tržič, Tržič, 1994.

*Letno poročilo ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Tržiču za šol. leto 1902/1903*. Verlag der Schulleitung Neumarkt, 1913.



*Letno poročilo ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Trziču za šol. leto 1904/1905.* Verlag der Schulleitung Neumarktl, 1905.

Peter Likar, *Lojze Ude – moje bitke.* Obzorja, Maribor, 1980.

Ivan Matičič, *Na krvavih poljanah.* Karantanija, Ljubljana, 2006.

*Personalverordnungsblatt für die k. k. Landwehr Nr. 106 vom 13. 8. 1918,* str. 3087

*Personalverordnungsblatt für die k. k. Landwehr Nr. 189 vom 24. 12. 1917.*

Marko Simić, *Po sledih soške fronte.* Mladinska knjiga, Ljubljana, 1996.

*Slovenec,* 16. 2. 1915, str. 5.

*Slovenec,* 17. 2. 1915, str. 5.

*Slovenec,* 29. 10. 1917, str. 5.

*Slovenec,* 29. 5. 1907, str. 2–3.

*Slovenski narod,* 19. 12. 1868.

Miha Šimac, *Zapiski vojaka Albina Peterlina (1895–1916): iz župnijske kronike župnije Homec. Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije,* letn. 32, št. 2 (2009).

Lojze Štrubelj, *Še vedno živo drevo: Zavod svetega Stanislava skozi desetletja,* Ljubljana, Družina, 1996.

Janez J. Švajncer, *Svetovna vojska 1914–1918.* Pokrajinski muzej Maribor, 1988.

Andrej Tišler, *Spomini na leto 1918. Tržiški vestnik,* 1. 9. 1958.

*Učiteljski tovariš,* 23. 10. 1914, str. 3–4.

*X. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1914/1915.* Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1915.

*XI. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1915/1916.* Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1916.

*XII. in XIII. Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskih letih 1916/17 in 1917/18.* Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano, 1918.

Franc Zupančič, *Dnevnik 1914–1918.* Slovenska matica, Ljubljana, 1998.

## **“FROM BIRTH TO THE MILITARY COAT”: ON LOJZE UDE SENIOR (1896–1980) BIOGRAPHIC DATA**

### **Summary**

Lojze Ude senior (1896–1980) was in Slovenia active mostly as jurist, publicist, and was well known for dealing with questions connected with Slovenians and Carinthia. It is very interesting that data in his biography on his family, on his childhood years that characterised him, on his school years that shaped his character, as well as on his World War I experiences and the fights for the northern border were until now pretty sparing. This treatise tries to give a more detailed insight into these first years of Ude's life.

**„VON GEBURT BIS ZUM SOLDATENMANTEL“: ZU  
BIOGRAPHISCHEN DATEN VON LOJZE UDE SENIOR (1896–1980)**

**Zusammenfassung**

Lojze Ude Senior (1896–1980) war in Slowenien vor allem als Jurist, Publizist und angesehener Forscher der Fragen der Slowenen und des Kärntens tätig. Es ist interessant, dass die Daten aus seiner Biographie über seine Familie, seine Kindheit, die ihn prägte, über seine Schulzeit, die tiefe Spuren bei seinem Charakter lies, wie auch über seine Erfahrungen als Soldat im Ersten Weltkrieg und den Kärntner Abwehrkampf bis jetzt ziemlich karg waren. Die vorliegende Abhandlung ist ein Versuch, die ersten Jahre im Udes Leben etwas genauer zu schildern.